

می‌شود و همچنین خلاصه‌ای از آن به همراه دیگر آثار او به کوشش فرانتس تشنر به چاپ رسیده است.

منابع: آثار فارسی در آناتولی، ۴۴؛ زبان و ادب فارسی در قلمرو عثمانی، ۱۰۶؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه‌ای ترکیه، ۵۶؛ نگاهی به روند نفوذ و گسترش زبان و ادب فارسی در ترکیه، ۹۹.

رشنزاده

اشرف (ašraf)، محمد فرزند حاجی مصطفی، قرخ‌آغاج در ماگنسیا ۱۲۶۲ - همان‌جا ۱۳۳۰ ق/۱۸۴۶ - ۱۹۱۲ م، شاعر طنزپرداز و روزنامه‌نگار عثمانی. پدرش امام مسجد گلنیه بود و به دلی حافظ (حافظ دیوانه) آوازه داشت. اشرف در مکتب صبیان زادگاهش درس خواند و دیری نپایید که حافظ قرآن شد. سپس به مدرسه خاتونیه ماگنسیا رفت و فارسی و عربی آموخت. پس از چندی در همان‌جا کارمند شد. در ۱۲۹۵ ق/ ۱۸۶۸ م به استانبول رفت و پس از توفیق در امتحانات به سمت قائم‌مقامی (بخش‌دار) دست یافت و در نواحی آغجداغ، بولدان و قرخ‌آغاج سرگرم کار شد، اما مشاهده تبعیض‌ها و حاکمیت‌ها وی را به سرودن هجوهای دربارۀ دولت عبدالحمید دوم (۱۸۷۶ - ۱۹۰۹ م) واداشت. رفته‌رفته اشعارش در میان مردم رواج یافت. در ۱۹۰۲ م که بخشدار گوردوس بود، در پی گزارش یک خیرچین و به فرمان اداره امنیت از میر، خانه‌اش بازرسی و همه آثارش را ضبط کردند. چند روز بعد وی را دستگیر و با دو تن از یارانش که یکی توفیق نوزاد (- ۱۹۰۵ م) بود، به استانبول فرستادند و پس از گذشت هفت ماه در زندان، وی را به اتهام داشتن «اوراق مضربه» به یک سال زندان محکوم کردند. در ۱۹۰۳ م که از زندان آزاد شد او را زیر نظر پلیس به ازمیر فرستادند. فعالیت‌های اشرف سبب شد که آزادی خواهان پیرامون او گرد آیند. در ۱۹۰۴ م از بیم حکومت به مصر گریخت و چندی در قبرس، سوئیس و فرانسه به سر برد و در این ایام تندترین و صریح‌ترین حملات خود را به رژیم عبدالحمید کرد. هنگامی که در مصر بود اشعار پراکنده‌اش را گرد آورد و در چند دفتر به چاپ رساند. انتشار مجموعه دجال در مصر، خشم حکومت را بر ضد وی برانگیخت و در غیبت او حکم به مصادره اموالش دادند، اما از اموال او چیزی نیافتند. وقتی

تاریخ انجام این منظومه را با حروف ابجد چنین نوشته است: «بکن سال تاریخ او را طلب - حساب از صفات النبی - العرب» که ۹۶۷ ق می‌شود. به گفته حسین نخجوانی دست‌نویسی از صفات‌النبی که در ۹۷۲ ق در استانبول کتابت شده در کتابخانه وی موجود است.

منابع: تاریخ ادبیات در ایران، ۵۸۸/۵؛ حماسه‌سرایی در ایران، ۲۸۴؛ نگاهی به روند نفوذ و گسترش زبان و ادب فارسی در ترکیه، ۲۸۸ - ۲۸۹؛ حسین نخجوانی، «نفوذ زبان و ادبیات فارسی در ترکیه دره آل عثمان»، نشریه دانشکده ادبیات تبریز، سال چهاردهم، شماره ۲، تابستان ۱۳۴۱ ش، صص ۱۸۷ - ۱۹۱؛ ذبیح‌الله صفا، «حماسه‌های تاریخی و دینی در عهد صفوی»، ایران‌نامه، سال یکم، شماره ۱، ص ۱۶.

رشنزاده

اشراقات (eš.rā.qāt)، کتابی به نظم و نثر فارسی، نوشته ناصر سیواسی، شاعر و نویسنده آناتولی (- پس از ۶۹۹ ق). این اثر در دو بخش است: بخش یکم در مشاهدات که دربرگیرنده پنج مقاله است و هر مقاله به پنج اشراق تقسیم شده است و بخش دوم در مجاهدات که در پنج حالت و هر حالت در پنج اشراق است. اشراقات در ۶۹۹ ق به پایان رسیده است: «سال چون برفی و صاد و طی رسید - این لطایف را نهایت شد پدید». درباره اشراقات چنین آمده است: «مؤلف یک روز بهاری در شهر توقات بر سجاده دعا نشسته و سر بر زانو نهاده و به مراقبت پرداخت. در این هنگام مردی آمد و گفت: اشرف‌العالم الدنیا بنور ریما و یرفت. سپس مؤلف خواست آنچه را که اشیاء بر او الهام نمودند بنویسد، لیکن چون کوه نظران طبیعت اشیاء را نمی‌فهمند سخن خود را با آیات شروع می‌کنند... به عقیده مؤلف نثر از نظم دشوارتر است: صد شاعر معتبر به شهری یابی - لیکن نتوان یافت یکی صاحب نثر، و این نثر را یک مناجات منظوم دنبال می‌کند و بعد ابیات عربی آورده می‌شود. جز از این ابیاتی از شعرای قدیم اقتباس گردیده که به گفته مؤلف شمار این ابیات از ده فزون‌تر نیست...» مؤلف در این اثر آگاهی‌هایی سودمند درباره آناتولی آن روزگار به دست داده که در بررسی سیر تطور شعر ترکی دارای اهمیت است. نسخه‌ای دست‌نویس از اشراقات به شماره ۱۶۳۰ در کتابخانه ولی‌الدین افندی نگهداری

08 OCAK 1994

182154 SAİR EŞREF

4776. Çeşitli yönleriyle şair Eşref : hayatı, sanatı, yergileri /
Alpay Kabacalı. - 1. baskı. - İstanbul : Özgür. 1988. - 487 S.
: Ill. - (Türk klasikleri dizisi)
Inhaltsang. d. türk. Werkes: Der satirische Dichter Eşref,
1847 - 1912. u. sein Werk. - Enth. Werke von u. über Eşref
28 A 13654

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim. **Bir deli veli Eşref.** 3.bs. Ankara:
Kendi Yayını, 1994. 36s.

08 HAZİRAN 1990

MEHMED EŞREF EFENDİ

Dr. Adnan AKGÜN

Günümüz diliyle:

Babası: Usûlî-zâde Hâfız Mustafa Efendi

Doğum Tarihi ve Yeri: 1269/1853-54 - Gelenbe

Yetiştirilmesi: Sıbyan okulunda okuduktan sonra Manisa Hatuniye Medresesi'nde Arapça, Farsça ve özel hocadan da hesap okumuştur.

Memuriyetleri:

1. 1287/1870-71'de mülâzemetle Manisa sancağı Tahrîrât Kalemî'ne girer.

2. 1289/1872-73'de Turgudlu kasabası Tahrîrât Kitâbeti'ne geçer. On ay sonra istifa eder ve mülâzemetle Muhâsebe Kalemî'ne devam başlar.

3. 1291/1874-75'de Alaşehir kazâsı Mal Müdürlüğü'ne tayin olunur. Burada üç ay süreyle kazâ kaymakamlığına da vekâlet ederse de Muharrem 1295/Ocak 1878'de istifa eder ve İstanbul'a gelerek üçüncü sınıf kaymakamlığına kaydolar.

4. Cumâdâ'l-âhir 1296/Mayıs 1879'da Canik sancağında Fatsa kazâsı kaymakamlığına tayin olunur ancak buradan da Rebîü'l-âhir 1297/Mart 1880 ortalarında ayrılır.

5. 29 Zilkade 1299/12 Ekim 1882'de Bitlis vilâyetinde Cebakçur kazâsı kaymakamlığına tayin olunur.

6. 14 Zilkade 1302/25 Ağustos 1885'de Bitlis vilâyetinde Hizan kazâsı kaymakamlığına nakl olunur. Eşref Efendi 6 Cumâdâ'l-âhire 1303/12 Mart 1886'da buradaki görevinden istifa eder.

7. 4 Zilkade 1304/25 Temmuz 1887'de Trabzon vilâyetinde Ünye kazâsı kaymakamlığına tayin edilir.

8. 24 Rebîü'l-âhir 1305/9 Ocak 1888'de Trabzon vilâyetinde Tirebolu kazâsı kaymakamlığına nakledilir. 28 Safer 1306/3 Kasım 1888'de şikâyet üzerine azlolunur.

Metnin orijinali:

Mehmed Eşref Efendi. Gelenbevîzâde sülâlesinden Usûlî-zâde Hâfız Mustafa Efendi'nin mahdûmudur.

Bin iki yüz altmış üç sene-i hicriyesinde Gelenbe'de tevellüd etmiştir.

Sıbyân mektebinde mukaddeme-i ulûmu ve bâ'de Ma'nisa'da Hatuniye medresesinde Arabî ve Fârisî ve muallim-i mahsûsdan Hesâb ve Târih okumuştur. Türkçe tekellüm ve kitâbet eder.

Seksen yedi târihinde yirmi dört yaşında olduğu hâlde Manisa sancağı Tahrîrât Kalemî'ne mülâzemetle devâma başlayıp seksen dokuz târihinde üç yüz yetmiş beş kuruş maâşla Turgudlu kasabası Tahrîrât Kitâbeti'ne ve on mâh sonra bi'l-isti'fâ livâ-i mezkûr Muhâsebe Kalemî'ne mülâzemetle devâm etmekte iken doksan bir târihinde dört yüz yetmiş beş kuruş maâşla Alaşehir kazâsı Mal Müdürlüğü'ne tahvil-i me'mûriyet ve üç ay kadar dahi maâş-ı mezkûr ile kazâ-i mezbûr kaim-i makamlığına vekâlet etmiş ve doksan beş senesi Muharrem'inde bi'l-isti'fâ infisâl ile Dersâadet'e gelerek bi'l-imtihân üçüncü sınıf kaim-i makamlığına kayd olunup doksan altı senesi Cemâziye'l-âhire'sinde dokuz yüz kuruş maâşla Canik sancağı dâhilinde kâin Fatsa2 kazâsı kaim-i makamlığına me'mûriyetle doksan yedi senesi Rebîü'l-âhir'i evâhirinde infisâli vuku' bulmuştur.

Şimdiye kadar bulunduğu me'mûriyetlerden nakl ve isti'fâ sûretleriyle ve yalnız Fatsa kaim-i makamlığından bazı azviyât üzerine infisâl etmiş ise de berâ'et-i zimmetine dâir Turgud kasabası ve Alaşehir ve Akçehisâr kazâları kaim-i makamlıklarından ve Canik mutasarrıflığından ve Şûrâ-yı Devlet'ten verilen beş kut'a mazbatanın sûretleri merbût bulunmuştur.

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesinden mevrûd 23 Ağustos sene 96 târihli tezkire-i aliyede sâhib-i tercümenin Fatsa kaim-i makamlığından sebeb-i azlinin muhâkemesine mahall görülemediğinden sicill-i ahvâlinin tashîhi lüzûmuna dâir Şûrâ-yı Devlet Muhâkemât Dâiresi'nden tanzim olunup efendi-i mûmâileyh tarafından bâ-arzuhâl i'tâ kılınan 16 Şa'bân sene 97 târihli mazbata sûretinin gönderildiği cihetle meâlîne nazaran icrâ-yı icâbî emr ü iş'âr buyurulmasıyla mezkûr sûret komisyonca lede'l-mütâla'a meâlî Cânîk sancağı Idâre Meclisi'nden verilip İntihâb-ı Me'mûrin Komisyonu'ndan bâtezkire irsâl kılınan mazbata ve evrâk-ı müteferri'ası mûndericâtından anlaşıldığı üzere mûmâileyh Eşref Efendi aleyhinde beyân olunan mevâdin ü işretle bi'l-i'tilâf ifâ-yı vazife etmemesi ve enzâr-ı umûmiyede vak'-ı hükûmete noksan irâs eder vaz' ü harekette bulunması ve iskân-ı muhâcirin işinde yolsuzluk vuku'a getirmesi husûsâtından ibâret olarak ol bâbda Şûrâ-yı Devlet Dâhiliye Dâiresi'nden verilmiş olan mazbata varakasında dahi husûsahat-ı mezkûre mûmâileyhin mes'ûliyetini ve muhâkemesini mücib göründüğü bildirilmiş ise de bu makûle me'mûrların sù-i hâl ü ha-

Çarpa çarpa
Duvarlara anılara duvarlara anı

Tükenmez seslerle, dinmez nesnelere boğuşmaktan
Kıvrımları, köşeleri yiter bir daha-

Adamın
Yüzündeki tüm anlamlar

Bir bir akar gider

Ve tüm adamların

Yüzleriydi, düşleriydi

Akar gider

Kötürüm bir çocuk sesi kalır-geriye

Ayaklarının dibine düşer

Adamın

Güne çarpan sözleri

Ve-sonsuz kılcalları

Sığınmak olur bir daha-

Yaşamak

İzzet Göldeli

TÜRK DİZİ , yıl:27, cilt: XXXVI / sayı: 312

1-Eylül 1977 . Ankara, s. 229 -233.

04 OCAK 1995

Hikmet Dizdaroğlu

Eşref Üzerine Notlar

Birkaç yazımızda değinmiştik; yazarların ve ozanların yaşamöyküleri sağlam ve güvenilir olmaktan uzaktır. Bunun çeşitli nedenleri vardır: 1- Doğum yılları nüfus kütüğüne ya küçük ya da büyük yazdırılmıştır. 2- Ölüm tarihleri yanlış saptanmıştır. 3- Kendileri, yaşamöyküleri konusunda suskundurlar; suskun olmadıkları zaman da yıl, ay, gün olarak aydınlatıcı bilgi vermemişlerdir. (Halit Ziya Uşaklıgil'in *Kırk Yıl*'ini anımsayınız. O beş ciltte yazın tarihimiz için çok önemli bilgiler verilir. Ama neyin, ne zaman olduğunu bilemezsiniz. Olaylar, sanki, zaman kavramı olmayan bir başka dünyada geçmektedir.) 4- Kendileri yanlışya düşmüşlerdir (Abdülhak Hâmit'te, Yahya Kemal Beyatlı'da ve başkalarında bunun bol örneklerini görürüz). 5- Birisi yanlış bir şey söylemiş, ondan sonrakiler, denetlemeden o yanlış sürdürmüşlerdir. 6- Eskiden, kimi zaman hicri, kimi zaman rumi tarihin kullanılması ve bunların belirlenmemesi, birçok karışıklıklara yol açmıştır.

Bunlara eklenebilecek daha başka etkenler, yazar ve ozanların yaşamöykülerinin doğru bir zamansal dizgeye bağlanmasını engellemiştir. Başta, ortada, sonda yanlışlık, kopukluk, tutarsızlık, çelişkiler buluruz çoğunda. Sanatçının ne zaman doğduğunu, öğrenimini, yazın yaşamını, yapıtlarını ve baskı yıllarını doğru biçimde saptayamayız genellikle.

Uzağa gitmeye gerek yok: Ahmet Haşim'in doğum yılı, annesinin ve eşinin adları, hatta ölüm tarihi bile, bir yıl öncesine değin, sağlama bağlanmış değildir. (Bu konuya ayrı bir yazımızda döneceğiz.)

Yergimizin ünlü adı Eşref için de durum öbürleri gibidir. Doğum yılı, yaşamının çeşitli evreleri, çocukları, ölüm yılı, mezarının yeri hakkında, birbirini tutmayan şeyler söylenmiş, yazılmıştır. Bu yazımızda, yanlışları elden geldiğince düzelterek *doğruları* vermeye çalışacağız.

1. Doğum yılı

Eşref için kitap olarak ilk yazılı kaynak, aldanmıyorsak, Bursalı Mehmet Tahir'in *Osmanlı Müellifleri*'dir. Ondan başlayarak, yazın tarihlerinde,

EŞREF

Mülakkab Mustafa Efendinin oğlu, şair Nedim**'in amcasıdır. Medrese öğrenimi gördü. Şeyhülislâm Mehmed Efendiden mülâzım oldu. Uzun süre müderrislik yaparak ilme hizmet etti. Kadılık yaptı Kıbrıs Mollası diye tanındı. Kıbrıs kadılığından İstanbul'a döndü. Ölüm tarihi kaynaklarda çeşitli olup Tahir Bey 1708, bazıları 1688 olarak vermektedir. **Eserleri:** *Tezkiretü'l-Hikem fi Tabakati'l-Ümem* 1151/1738'de yazılan bu eser, tarih ve edebiyatı konu edinen bir mukaddimeyle başlamakta, İslâmî ilimlerle eserlerin ve bazı tanınmış kişilerin biyografilerinin yer aldığı bölümlerle devam etmektedir. 1252/1836'da Mısır'da Bulak Matbaasında ve İstanbul'da Şemseddin Sivasî'nin *Menâkıb-ı İmam Azam* adlı kitabının kenarında basıldı. *Uyûnu'l-Ulûm* yüz elli ilmin konu alındığı bir eserdir. *Mir'at-ı Safâ*, *Risâle-i Sugra* (Molla Câmî'nin *Risâle-i Muamma*'sının zeyli, *Zerrin-nâme* (İbrahim Paşaya sunduğu zerrin redifli kaside).

Kay.: KŞ s.54; NAFE s.52; OM 3/100; TDEA 3/114; TN 1/44(157); TŞ 3/1366-1367. ♦M. CUNBUR

EŞREF (? -1847.ds.): Divan şairi. İstanbul'da doğdu. Mekteb-i Maârif-i Adliye'de okudu. Maliye Nezareti Varidat Muhasebesi Kalemi kâtiplerindendi. Şiirlerinden bir örnek Fatin Tezkiresinde olup S.N. Ergun tarafından yayımlanmıştır.

Kay.: TDEA 3/114; THE s.17; TN 1/44(159), TŞ 3/1357. ♦M. CUNBUR

EŞREF (1831 - 1889): Divan şairi. Bursa'da doğdu. Adi Eşref Mehmed Beydir. Kassabzâde Ali Rıza Beyin oğlu olup Kassabzâde diye tanındı. Arapça ve Farsça öğrendi. Bursa Vilâyeti Tahrirat Kaleminde kâtiplik yaptı. Şiirlerinden bir örnek *Fatin Tezkiresi*'ndedir.

Kay.: SO 1/390; TDEA 3/115; THE s.16; TN 1/43(154); TŞ 3/1353. ♦M. CUNBUR

EŞREF (1846-22.5.1912): Hiciv şairi. Manisa'nın Kırkağaç ilçesine bağlı Gelenbe bucağında doğdu. Babası, Usûlî-zade Hâfız Mustafa Efendi, bilgin yetiştirmekle şöhret kazanan Gelenbevî sülâlesine mensuptu. Dedesi ise, Sünbülzâde Vehbî'nin *Nuhbe*'sini şerheden Yayaköylü Ahmed Efendidir. Büyük dedesi de, 17. yüzyılın meşhur tasavvuf ve matematik bilgini; *Vahdet-i Vücûd Risâlesi*, *İmkân Risâlesi*, *Küsûrât-ı Hesâb* adlı eserlerin sahibi Gelenbevî İsmail Efendidir. Annesinin adı, Ârife'dir. İlk öğrenimini Gelenbe Sıbyan Mek-

tebinde yapan Eşref, Manisa'nın Hatuniye Medresesinde Arapça ve Farsça okudu. Ayrıca, Sultaniye Medresesi müderrisi Rıza Efendi ile Çaşnigir Camii Kütüphanesinde görevli Köse Süleyman Efendiden özel dersler aldı. Babasının ısrarlı isteği ile, altı ay içinde hafızlık duasını yaptıracak derecede kabiliyet gösterdi. 1870 yılında, Manisa Tahrirat Kaleminde mülâzım olarak ilk memurluğa başladı. 1872'de Turgutlu Tahrirat Kâtipliğine tayin olundu. Ancak burada fazla kalmayıp, istifa etti. Manisa'ya dönerek, gene mülâzımlıkla Muhasebe Kalemine girdi. 1874 yazında, Akçahisar MalMüdürlüğüne gönderildi. Bir yıl sonra da Alaşehir Mal Müdürü oldu. O arada, üç ay kadar kaymakam vekilliği de yaptı. 1878 yılının muharrem ayında, oradan da istifa ederek İstanbul'a geldi. İmtihana girip, üçüncü sınıf kaymakamlık ehliyeti aldı. Bunun üzerine, (1878-1879) içinde Fatsa kaymakamlığına tayin edildi. Bu arada, yavaş yavaş şairlik yönü ile de tanınmaya başladı. Fatsa kaymakamlığını, daha sonra sırasıyla: 1881'de Tirebolu; 1889'da Akçadağ ve oraya gitmeden önce de, Garzan kaymakamlıkları izledi. 1891'de istifa etti. İki yıl sonra 1893'te Garbî-karaağaç kaymakamı oldu. Ancak, orasının havası kendisine yaramadığı için aynı yıl, Denizli'nin Buldan ilçesi kaymakamlığına nakledildi. Üç yıl sonunda, 13 Muharrem 1314 (1896) günü Kula kaymakamlığına gönderildi. 24 Rebiülâhir 1315 tarihinde vilâyetçe görülen lüzûm üzerine önce Kırkağaç, sonra da 18 Rebiülevvel 1317 (1889) günü Daday kaymakamlığına nakledildi. Bütün bunlara sebep olarak da, -Başbakanlık Arşivindeki resmî kayıtlardan anlaşıldığına göre- memuriyeti ile bağdaşmayacak şekilde aşırı derecede içkiye düşkünlüğü gösterildi. Bunu takiben, Daday kaymakamlığından istifa etti. 29 Safer 1318 (1900) günü, Gördes kaymakamlığına tâyin olundu. 12 Ramazan 1320 (1902) tarihinde evine gelen polisler, bütün evrakını, yazılarını toplayıp Hükûmet'e götürdüler. On gün sonra da, Hâfız İsmail Efendi ve Tevfik Nevzat Beylerle birlikte Eşref de İstanbul'a getirilerek tutuklandı. Yedi ay tutuklu kaldıktan sonra yapılan duruşmada, bir yıl hapis cezasına çarptırıldı. Zararlı sayılan şeyler ise, bazı devlet adamları hakkında kaleme aldığı hicviyeler ile Damad Mahmud Paşanın Avrupa'ya kaçmadan önce yazdığı mektuplardı. Bir yıllık hapis cezasını çektikten sonra, polis nezaretinde İzmir'e gönderildi. Bundan böyle, artık Türkiye'de yeterli huzuru bulamadığı inancından hareketle 14 Ağustos 1321 (1903) günü

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، جلد پنجم، تهران، ۱۳۷۹.

11 AUGUST 2001

۲۵

اشرف

خراسان و مردم ماوراءالنهر نزد هشام خلیفه و سپس شورش آنها شده بود، موجب عزل او گردید (نیز نک: میرخواند، ۳/۳۳۲).

مآخذ: ابن اثیر، الکامل؛ ابن شاکر کتبی، محمد، عیون التواریخ، حوادث سال ۱۰۹ ق، نسخه خطی کتابخانه احمد ثالث استانبول، شم ۲۹۲۲؛ ابن کثیر، البدایة؛ بارتولد، ترکستان نامه، ترجمه کریم کشاورز، تهران، ۱۳۵۲ ش؛ بلاذری، احمد، انساب الاشراف، به کوشش عبدالعزیز دوری، بیروت، ۱۳۹۸ ق/۱۹۷۸ م؛ همو، فتوح البلدان، به کوشش دخویه، لیدن، ۱۸۶۵ م؛ خضری بک، محمد، الدولة الامویة، به کوشش محمد عثمانی، بیروت، ۱۴۰۶ ق/۱۹۸۶ م؛ ذهبی، محمد، تاریخ الاسلام، حوادث سالهای ۱۰۱ - ۱۲۰ ق، به کوشش عمر تدمری، بیروت، ۱۴۱۰ ق/۱۹۹۰ م؛ طبری، تاریخ؛ العیون والحدائق، قاهره، ۱۸۷۱ م؛ گردیزی، عبدالحی، زین الاخبار، به کوشش عبدالحی حبیبی، تهران، ۱۳۲۷ ش؛ میرخواند، محمد، روضة الصفا، تهران، ۱۳۳۹ ش؛ یعقوبی، احمد، البلدان، بیروت، ۱۴۰۸ ق/۱۹۸۸ م. غلامرضا جمشیدنژاد

اشرف، نک: بهشهر.

اشرف، مُحَمَّد (۱۲۶۲-۱۳۳۰ ق/۱۸۶-۱۹۱۲ م)، شاعر طنزپرداز ترک. وی در قریه قریخ آغاج بخش گلنجه از توابع مانيسا (بروسه‌لی، ۸۸/۲)، و به قولی در پایاکوی یا حیچی کوی (کاراعلی اوغلو، «فرهنگ ادبا...»، ۲۱۲) در خانواده‌ای مذهبی زاده شد. پدرش حاجی مصطفی، امام مسجد گلنجه بود و به دلسی حافظ (حافظ دیوانه) شهرت داشت.

اشرف نخست در مکتب خانه زادگاهش به تحصیل پرداخت و دبیری نیاید که حافظ قرآن شد. چندی بعد به مانيسا رفت و در مدرسه خانویه فارسی و عربی را فرا گرفت («دائرة المعارف زبان...»، ۱۱۳/III؛ «دائرة المعارف جدید...»، ۸۵۸/III) و در همانجا اشتغال یافت و به عنوان مأمور دولت در دوائر مالیة شهرهای کوچک به کار پرداخت. در ۱۲۹۵ ق/۱۸۷۸ م به استانبول رفت و پس از موفقیت در امتحانات به عنوان قائم مقامی دست یافت و در بخشهای مختلف از جمله آغاج داغ، بولدان و قرخ آغاج با سمت قائم مقامی به خدمت پرداخت، اما مشاهده تبعیضها و حق کشیها او را به سرودن هجویه‌هایی درباره کشور و حکومت سلطان عبدالحمید ثانی واداشت (کاراعلی اوغلو، «فرهنگ ادبیات...»، II/249؛ میدان لا روس، IV/404). رفته رفته اشعار آکنده از طنز و کنایه او میان مردم رواج یافت و سرانجام، درباریان از آن آگاه شدند. با آنکه قائم مقام گوردوس بود، به فرمان حکومت اقامتگاهش در شهر از میر بازرسی، و تمامی آثارش ضبط شد. چند روز بعد نیز او را دستگیر کردند و به همراه دو تن از یارانش به استانبول فرستادند (اینال، I/334). پس از آنکه ۷ ماه در آنجا زندانی بود، محاکمه، و به جرم داشتن آنچه که حکومت «اوراق مضره» می‌نامید، به یک سال حبس محکوم شد. در ۱۹۰۳ م پس از پایان دوره محکومیتش وی را تحت نظر پلیس به از میر فرستادند (همو، EI², S: I/335).

فعالیتهای اشرف سبب شد که آزادیخواهان و روشنفکران به وی

روشی در حکومت پیش گرفت که در خراسان او را «جغز» (غوک - وزغ) لقب دادند و بدخوی، ضعیف و خیانتکارش خواندند (طبری، ۵۳/۷).

به هر حال اشرس، حکام شهرها را تعیین و روانه کرد و امور دیوانی و قضایی را به شیوه خود سامان داد و اولین بار در خراسان مرزبانی یا پادگانهای مرزی ایجاد کرد و فرماندهی کل این مرکز را در دست یک تن نهاد (همو، ۵۲/۷؛ ابن کثیر، ۲۵۹/۹؛ نیز نک: بارتولد، ۴۱۹/۱). در این ایام اشرس کسانی از ایرانیان و عربها را به ماوراءالنهر فرستاد تا مردم را به اسلام بخوانند و وعده دهند که جزیه از ایشان برداشته می‌شود. بدین سبب در سمرقند بسیاری از زمین به اسلام گرویدند، اما یکی از دهقانان آن دیار که ظاهراً منصبی دیوانی نیز داشت، به اشرس نوشت که کاهش جزیه موجب کاهش درآمد می‌شود و او را واداشت که تدابیر دیگری برای اخذ جزیه بیندیشد (ابن اثیر، ۱۴۷/۵؛ بلاذری، فتوح، ۴۲۹؛ بارتولد، ۴۲۰/۱)، از این رو اشرس به عاملان خراج در نواحی مختلف نوشت که از نومسلمانان نیز جزیه گیرند. این کار موجب بروز مخالفت‌های جدی از سوی مردم بومی به پشتیبانی عده‌ای از بزرگان عرب در خراسان و ماوراءالنهر شد. اشرس نیز به مقابله برخاست و تنی چند از رؤسای آنان را به حبس انداخت و به آزار و شکنجه دهقانان و بزرگان محلی پرداخت (طبری، ۵۵/۷-۵۶؛ ابن اثیر، ۱۴۸/۵؛ بلاذری، همانجا). از این رو، مردم سغد و بخارا نیز از اسلام روی برتافتند و سر به شورش برداشتند. اشرس به آمل در ساحل غربی جیحون لشکر کشید و چند ماه آنجا را به محاصره گرفت. شورشیان از خاقان ترک مدد خواستند و لشکر ترکان به جنگ اشرس آمد (طبری، ۵۶/۷-۵۷؛ ابن اثیر، ۱۴۹/۵؛ خضری بک، همانجا). پس از جنگ و گریزهایی چند، با آنکه شماری از سران لشکر اشرس به قتل رسیدند، اما سرانجام بیکند تسخیر شد و اشرس روی به بخارا نهاد. در آنجا سپاه خاقان با شورشیان افشنة، فرغانه، نسف، تاریند و گروهی از مردم بخارا لشکر اشرس را در شهر محاصره کردند. خاقان ترکستان در این ایام هیأت‌هایی را برای مذاکره و صلح به اردوی مسلمانان فرستاد که خسرو پسر یزدگرد سوم نیز در آن میان بود. این مذاکرات سرانجام به صلحی انجامید که به موجب آن مسلمانان، شهر کمرجه را به خاقان دادند و خود به سمرقند و دوسیه رفتند (طبری، ۵۷/۷ به بعد؛ ابن اثیر، ۱۵۱/۵-۱۵۴؛ ذهبی، ۳۰۴-۳۰۵؛ بارتولد، ۴۲۰/۱).

در همین ایام (۱۱۰ ق) مردم گردر از شهرهای ماوراءالنهر نیز به سبب فشارهای مالیاتی از اسلام بازگشتند و به جنگ با اشرس پرداختند، اما با اینکه ترکان بدانها یاری رساندند، شکست خورده، باز مطیع شدند (طبری، ۶۶/۷؛ ابن اثیر، ۱۵۴/۵). در این میان (سال ۱۱۱ یا ۱۱۲ ق) اشرس از حکومت خراسان معزول شد. گردیزی (ص ۱۱۵) آورده است که ستمگریهای اشرس که موجب شکایت بزرگان عرب

iv, 243 f., 247 f., 249 f., 251, v, 86 f., İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Osmanlı devrinde son sadriazamlar*, İstanbul 1940-53. For the general background, see F. Bamberg, *Geschichte der Orientalischen Angelegenheit*, Berlin 1888, 424-44, 448; E. Z. Karal, *Osmanlı tarihi*, vii, 72, 74 ff., 133 f., 136; R. H. Davison, *Reform in the Ottoman empire 1856-76*, Princeton 1963 (repr. New York 1973), 168, 292 ff., 297, 306 f.; *Tanzimat I*, İstanbul 1940, 974, 976, portrait on plate 53.

(A. H. DE GROOT)

ESENDAL, MEMDÜH **ŞHEWKET**, modern Turkish MEMDUH ŞEVKET ESENDAL, Turkish short story writer and politician (1883-1952). He was born in Çorlu in Eastern Thrace, the son of Kahyabeyoğlu Şewket, a modest farmer of an immigrant (göçmen) Turkish family from the Balkans. He did not have any regular schooling but was self-taught; then when his father died in 1907, he looked after the family until 1912 when the Balkan War broke out and the family moved to İstanbul. He had joined the Committee of Union and Progress (CUP) in 1907; at the outbreak of the First World War he was appointed inspector of the CUP, so that he was able to get to know at first-hand conditions of life in Anatolia and in Thrace. In 1919 he fled to Italy to avoid arrest by the occupying forces, but soon after he was invited to Ankara by Muştafâ Kemâl Pasha, who sent him as the representative of the Nationalist government to Âdharbâydjân. He continued with mainly a diplomatic career (with short intervals as teacher or member of Parliament) and served as ambassador in Tehran (1925-30), Kabul (1932) and Moscow (1932-8), and as Secretary-General of the Republican People's Party for four years (1941-5). He was elected deputy for Bilecik in 1946 and served until 1950. He died in Ankara on 16 May 1952.

Because of his absorbing political and diplomatic engagements, he wrote very irregularly and at lengthy intervals and generally signed his writings with the initials M. Şh. and later (after 1934) M. Ş. E.; occasionally he used pen-names such as Mustafa Yalınkat and M. Oğulcuk. Although a contemporary of the pioneer short story writer 'Ömer Seyf al-Dîn [q.v.], he did not begin to publish his short stories (written mostly much earlier) until 1925 in the periodical *Meslek*. Esendal's short stories differ substantially, in subject matter, plot and style from the "classical", Maupassant-type short stories preferred by most of his contemporaries. There is hardly any plot in them; they are character studies or sketches of the moods of ordinary people with emphasis on women, written in spoken Turkish, in a most natural, and spontaneous manner, without any elaboration or embellishment, and imbued with human warmth and optimism. Only a small number of his short stories have been published in book form. Some remain in the collection of periodicals and newspapers, some have never been published and are in the hands of his heirs. The published volumes are *Hikâyeler I* and *II* (1945). Some stories, with the addition of new ones, were posthumously published under the titles *Temiz sevgiler* (1965) and *Ev ona yakıştı* (1972). Esendal is the author of three novels which have the same characteristics of his short stories: *Mirâth*, serialised in *Meslek* (1925) but not published in book form; *Waşşâf Bey*, never published; and *Ayaşlı ve Kiracıları* (1934), an interesting and realistic series of sketches of characters in the early days of Ankara as the new capital.

Bibliography: Tahir Alangu, *Cumhuriyetten*

sonra hikâye ve roman, ii, İstanbul 1965, 1063-84; S. K. Karaalioglu, *Resimli Türk edebiyatçıları sözlüğü*, İstanbul 1974, 143-4; *Türk ansiklopedisi*, xv, Ankara 1967, s.v. (FAHİR İZ)

ESHREF, MEHMET, modern Turkish MEHMET EŞREF, Turkish satirical poet (1846-1912). He was born in Gelenbe, near Manisa, in Western Anatolia the son of Hâfîz Muştafâ, of the Usuoghulları family. He attended for a while a *madrâsa* in Manisa, where he learnt Arabic and Persian, and after serving as a government official in neighbouring provinces, went to İstanbul (1878), where he passed the required examination to become a *Kâyim-makâm* and served as such in various parts of Anatolia, including in distant *kađās* in the East and Eastern Black Sea region. By this time, his virulent satires imbued with anger against the injustice, tyranny and corruption of the Hâmîdian régime, which were known all over the country, reached the ears of the Palace. When he was serving at Gördes, near Manisa, following a *zurnal* (report), his house in İzmir was searched and he was arrested (1902), brought to İstanbul and detained for seven months and then sentenced to one year's imprisonment. On the completion of his term, he was allowed to go to İzmir (1903) where he became a very popular character, although under strict supervision. In 1904 he fled to Egypt where he continued to write his satirical poems against 'Abd al-Hâmîd II and his régime.

Eshref is the author of the following works, all published in Cairo: *Deđdjal* ("Antichrist"), 2 vols. 1904-7; *Istimâd* ("S.O.S."), 1906; *Hasb-i hâl* ("Friendly talk"), 1908; *Şah ve padişah*, 1908; and *İrânda yangın var* ("Iran is burning"), 1908. Returning to İstanbul after the restoration of the Constitution in July 1908, Eshref began to publish a weekly humorous paper *Eshref*, where he re-published poems of his Egyptian period as well as new ones. He died in Kara-agmaç near Manisa on 22 May 1912.

Eshref had a passionate temperament and a boundless satirical power, but he lacked a sense of balance in his literary expression and skill in verse technique. His satires, like those of the 17th century poet Nef'i [q.v.], are often unrefined and even vulgar. However, he wrote many unforgettable satirical lines which are still frequently quoted with satisfaction, even though the language and style are antiquated.

Bibliography: Mustafa Şatim (Eshref's son), *Meşhur şair Eşref'in hayatı*, İzmir 1943; Cevdet Kudret, *Eşref, hicviyeler*, İstanbul 1970; *Türk ansiklopedisi*, xv, Ankara 1967, 473; Tahir Alangu, *100 Ünlü Türk eseri*, s.v. (FAHİR İZ)

ESPARTO [see HALFÂ].

ESHREFOGHLU 'ABD ALLÂH, also known as ESHREF-İ RŪMÎ, Turkish poet and mystic, the founder of the Eshrefiyye branch of the Kâdiriyya Şüfî *tarikâ* (d. 873/1469). His father Eshref left Egypt as a young man and settled in İznik (Nicea). Eshrefoghlu himself was educated in Bursa where he was introduced to the famous 9th/15th century saint Emîr Sultân [q.v.], on whose recommendation he went to Ankara where he joined the famous *shaykh* and mystical poet Hâdîdjî Bayram, who liked him and gave him his daughter in marriage. On Hâdîdjî Bayram's instructions, Eshrefoghlu went first to İzmit, and then to Hâmâ, where he worked with Kâdirî *shaykh*s, and then returned to İznik, where he set up a convent. His reputation soon spread as far as İstanbul, and Maḥmūd Pasha

Dr. Şerife Çağın

Bir Hiciv Ustası Şair Eşref'in yayım hakları Dergâh Yayınları'na aittir.

Dergâh Yayınları: 361
Türk Edebiyatı-İnceleme: 38
ISBN: 978-975-995-068-2
1. Baskı: Nisan 2007

Dizi Editörü: İnci Enginün

Kapak Tasarımı: Sermin Yavuz Sahife Düzeni: Ayten Balaç

Basım Yeri: A Ajans Reklamcılık Filmcilik Matb. San. ve Tic. Ltd. Şti.
Beysan Sanayi Sitesi Birlik Cad. Yayıncılar Birliği Sitesi
No: 32 Kapı No: 4G Yakuplu - Büyükçekmece / İstanbul

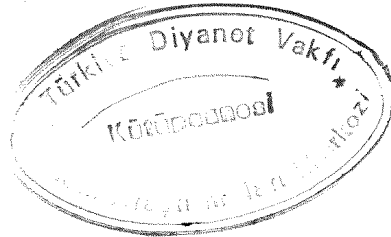
Cilt: Güven Mücellit & Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Devekaldırımı Cad. Gelincik Sok. Güven İşhanı No: 6
Mahmutbey - Bağcılar / İstanbul

Dağıtım ve Satış: Ana Basın Yayın
Molla Fenari Sok. No: 28 Yıldız Han Giriş Kat
Tel: [212] 526 99 41 (3 hat) Faks: [212] 519 04 21
Cağaloğlu / İstanbul

BİR HİCİV USTASI ŞAİR EŞREF (182 154)

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	171147
Tas. No:	328 ESR

18 MAYIS 2010

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELEN OKUMAN

DERGÂH YAYINLARI

Klodfarer Cad. Altan İş Merkezi No: 3/20 34112 Sultanahmet / İstanbul
Tel: [212] 518 95 78 (3 hat) Faks: [212] 518 95 81
www.dergahyayinlari.com / bilgi@dergahyayinlari.com

İstanbul - 2007.

Kapogı c. ekildi
R. Kurtuluş

B Ü T Ü N E Ş R E F

Tertip Eden:
F. U Z U N

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Kütüphanesi	
Sayı :	8675
Sıra No :	928 ESR

İNKILÂP ve AKA
KİTABEVLERİ Koll. Şti.
İstanbul, Ankara Caddesi, No. 95

1966

DEĞİŞMİYEN

Hep aynıdır geçmişler gelecekler
Bir düşte doğduk bir düşte öleceğiz.
Kurtlarla kuşlarla konuşamayacağız
Bütün yaratıkları bilmiyeceğiz...

Hep aynıdır geçmişler gelecekler
Ağaçlar büyüyecek meyva verecek.
Açılacak kapanacak gök kara ve mavi
Rüzgâr hızlı veya yavaş esecek...

Hep aynıdır geçmişler gelecekler
Gündüz ve gece ömrümüzü paylaşacaklar.
Şaşkın oraya buraya döneceğiz
Sevinçlerden baskın çıkacak acılar...

Hep aynıdır geçmişler gelecekler
Çocuklar oynayıp gülüp
Çaresiz hastalar, ihtiyarlar, kimsesizler
Ağlıyacaklar boyunlarını büküp...

Hep aynıdır geçmişler gelecekler
Sonra bir yuva kurmak
Şöyle çoluk çocuk birlikte
Ne güzeldir diyeceğiz yaşamak...

Hep aynıdır geçmişler gelecekler
Her akşam eve ekmele döneceğiz.
Anlıyacağız neymiş yaşamak ve dünya
Hem ağlıyacak hem güleceğiz...

COŞKUN GÖKÇAY

Türk Dil, 6/68, 1957 Ankara, 441-442

İsmail Erünsal

Ölüm Yıldönümünde :

ŞAİR EŞREF'E ve MEZARINA DAİR

MUZAFFER UYGUNER

Şair Eşref'in, Türk edebiyatında, eşsiz bir hicivci olduğunda günümüz yazarları birleşmektedir. İsmail Habib Sevük, *Edebî Yeniliğimiz* adlı edebiyat tarihinde, "Eşref'in bütün mazide eşi yoktur. Nef'iler, Sürüriler filân hep ferdi, hep menfaat için, hep şahıslara hücum etmek suretiyle hicivcilik yaptılar. Şair Eşref ise kalemini istibdada ve haksızlığa karşı bir kılıc gibi kullandı." demektedir. (Sa; 346, 1940 baskısı). *Hisar* dergisinin 16 ncı sayısında "Şair Eşref'e Dair" adlı yazısında Hikmet Dizdaroğlu da "Eşref, hiciv vadisinde, kendinden önce ve sonraki bütün şairlerden üstündür ve onlardan ayrılır. Açtığı yolun ilk yolcusu kendisidir. Ne örneği vardır, ne muakkibi." demektedir. Yeditepe yayınları arasında 1953 yılında yayımlanan *Eşreften Hicivyeler* adlı kitapta Cevdet Kudret Solok da Eşref'in hicivdeki üstünlüğünü belirterek "Eşref'in yergileri ise, çocuklukla, şahsîarezler için değil, toplumun kötülüklerini göstermek gayesiyle yazılmıştır. Onun, kişilere çatan yergilerinde dahi, hep bu toplum düşüncesi vardır" diye devam etmektedir.

İbnülemin Mahmud Kemal'in *Son Asır Türk Şairleri* adlı eserinde .. "nev'i şahsına münhasır" olarak vasıflandırılan Eşref hakkında tam bir incelemeye raslanmadığı da bütün yazarlar tarafından ileri sürülmektedir. Şair Eşref'in doğum ve ölüm tarihleri üzerinde dahi tartışmalar yapılmıştır. Bugün dahi tam bir doğum tarihi vermek mümkün değildir. *Son Asır Türk Şairleri*'nde 1263 hicri tarihi verilmektedir ki 1846 tarihine düşmektedir. Bu kaynağa dayanan Cevdet Kudret de aynı tarihi verir. Fakat Mehmet Zeki Pakalın Başbakanlık arşivinde bularak *Akademi* dergisinin I inci cildinin 4 üncü sayısında yayımladığı "Resmî Siciline Göre Şair Eşref" adlı yazısındaki vesikada 1853 tarihinin tashihen doğum tarihi olduğu anlaşılmaktadır, diye eklemektedir. Hikmet Dizdaroğlu bu belgeyi daha uygun bulmaktadır. Hakkı Tarık Us ve İsmail Habib başka tarihler vermektedirler. Doğrusunun 1846 veya "tashihen" 1853 olarak kabulü gerekmektedir. Doğum tarihi böyle olduğu gibi ölüm tarihi de tartışma konusu olmuştur. Fakat son kaynaklar 22 Mayıs 1912 tarihinde birleşmektedirler.

İbnülemin Mahmud Kemal Eşref hakkında şöyle demektedir: "Kimseden korkmaz, bir şeyden gözü yılmaz, ateş içinde kalsa yanıyorum, denize düşse boğuluyorum demez, acib, garib, zahirde korkunç bir âdem idi". Bu garipliğini ölümü günlerinde de göstermiştir. Oğlu Mustafa Şatım, 1943 yılında İzmirde yayımladığı *Meşhur Şair Eşref'in Hayatı* adlı kitabında, "ölmezden bir hafta evvel ellerine, ayaklarına kına yaktırdı. Yattığı odanın perdelerini kapattırdı. Geceleri lâmba yaktırmadı. Ölümüne rashyan çarşamba gününe kadar karanlıkta yattı. Çarşamba günü sabahleyin anneme: — Bir haftadır karanlıkta

07 ARALIK 1996

Türkiye
Kütüphanesi
İslâm Ansiklopedisi

HILMI YÜÇEBAŞ

SAİR ESERLERİ

iv. cilt - 1947 yılında ev İsmail Hani
İd. ev İstanbul ay. mülk. sanalını.

Atatürk'ün nişanı ve Atatürk'ün

Hayatı-Hâtıraları-Şiirleri

1958

* Kapağı içti'ldi'
R. Kuruluş

SÜLEYMAN NARİN

Diyadinin	
178671	
Tasnu No	928
ESR	

*
Satis yeri : İSTANBUL
NİMET HALİT YASAROĞLU
Kitapçılık ve Kağıtçılık T. L. Ş
1958

Eşref-Bütün Eserler'in yayım hakları Dergâh Yayınları'na aittir.
Dergâh Yayınları: 306
Türk Edebiyatı: 27
ISBN: 975-995-027-8
1. Baskı: Mart 2006

Dizi Editörü: Prof. Dr. İnci Enginün
Kapak Tasarımı: Sermin Yavuz - Sahife Düzeni: Nurten Aslım
Basım Yeri : Ayhan Matbaacılık
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Sitesi 5. cadde No: 47
Bağcılar / İstanbul
Cilt : Güven Mücellit & Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Küçükayasofya Cd. Akbıyık Değirmeni Sk. Kapı Ağası İşhanı No: 33/C
Sultanahmet / İstanbul
Dağıtım ve Satış: Ülke Yayın Haber Tic. Ltd. Şti.
Ankara Cd. Pamir Han 54/3 Sirkeci / İstanbul
Tel/Faks: (212) 519 04 21

22 KASIM 2006

MADDE YAYINLANDIKTAN
SONRA GELİYEN DÜZÜMAN

Dair. Eşref

147321

EŞREF BÜTÜN ESERLERİ

Hazırlayanlar:
Prof. Dr. Ö. Faruk Huyugüzel-Dr. Şerife Çağın

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	147321
Tas. No:	1811.219 EŞR. E

DERGÂH YAYINLARI

Ankara Cad. Nu: 60/6 34110 Sirkeci / İSTANBUL
Tel: (212) 520 46 96 - 97 Fax: 520 46 95
www.dergahyayinlari.com E-posta: bilgi@dergahyayinlari.com